

Motion till riksdagen

1989/90:L403

av Charlotte Cederschiöld m.fl. (m)

Behandling av pensionsförmåner vid bodelning

Kvinnors trygghet har försvagats på flera olika sätt de senaste åren, till exempel vid beslutet av förändringen i giftermålsbalken vad gäller bodelning och underhåll, vid beslutet om en ny äktenskapsbalk varefter privata pensionsförsäkringar inte längre skulle räknas in i giftorättsgodset och då änkepensionerna avskaffades för framtida änkor över 65 år.

Lagstiftningen utgår från en gällande jämställdhet. Eftersom jämställdheten inte är genomförd i verkligheten riskerar kvinnor att drabbas av lagstiftningen.

Löneskillnaderna visar inga tecken till utjämning. Kvinnor är alltså mycket större utsträckning än män hänvisade till en monopoliserad arbetsmarknad med därav följande begränsade möjligheter till löneförbättringar. Statistiken visar att de flesta fortfarande gör ett traditionellt yrkesval.

Det försvagade skyddet i äktenskapsbalken tillsammans med kvinnors svagare ekonomiska ställning har lett till en oro bland kvinnor, inte minst i pensionshänseende. Alltför kvinnor har insett att de behöver ett förstärkt pensionsskydd. De har därför tagit privata pensionsförsäkringar. Kvinnor är i majoritet bland de nya försäkringstagarna. De drabbas således hårt av åtgärder som försämrar deras möjligheter att spara till ålderns höst eftersom många inte får ihop de 30 år som behövs för full ATP och dessutom ofta har för många år med inkomster under 50 000 kronor, det vill säga inkomsten ger ingen pension över folkpension och pensionstillskott. Skälet till de låga inkomsterna är i allmänhet inte, som många politiker tycks tro, att skattesystemet ger fördel åt deltidsarbetande. De flesta kvinnor har deltidsarbetat för att även hinna ta hand om och fostra sina barn. De som därvid lyckats få fram harmoniska människor, som fungerar i sin yrkes- och familjeroll, har därvid gjort samhället stora ekonomiska tjänster. För detta får kvinnorna dessutom betala på ålderns höst.

Dessa privata pensionsförsäkringar kuperades av den så kallade engångsskatten. Nu väntar åter en stympling i form av 15 procent avkastningsskatt.

Det är glädjande när regeringen tagit ett steg i en ny riktning genom att jämkning av bodelning nu kan ske med hänsyn tagen till privat pensionsförsäkring. Steget är dock alldeles för kort. Lagen är att betrakta som en undantagsregel som skall tillämpas restriktivt, till exempel i fall där maken som inte har försäkring skulle komma att stå egendomslös eller näst intill egen-

domslös efter bodelningen. I normalfallet kommer pensionsförhållandena inte att beröras vid bodelning.

Flera remissinstanser riktar kritik mot den tolkning regeringen givit den regeln. Uppsala universitets juridiska fakultetsnämnd anför bland annat:

Fakultetsstyrelsen motsätter sig inte den i promemorian valda lösningen med en oskälighetsregel om inskränkning av en rätt till undantagande av p-för-säkring från bodelning. Styrelsen kan emellertid inte acceptera uppfattningen i promemorian, att oskälighetsbedömningen skall uppfattas som enbart en ventil och tillämpas restriktivt. Vad man bör sträva efter är faktisk rättvisa i det enskilda fallet, om presumption slår fel, och man bör inte redan i utgångsläget sätta någon spärr för denna strävan.

— — — Synpunkten att försäkringen kan ses som anskaffad med stöd av båda makarnas gemensamma ekonomi under äktenskapet, får då särskild relevans. Den sistnämnda synpunkten ligger för övrigt bakom den rätt till delning mellan makar av alla typer av pensionsanspråk, som förekommer i Väst-Tyskland genom reglerna om "Versorgungsausgleich" och som också i allt högre grad tillämpas i olika delstater i USA under begreppet "pension-splitting". Det kan dessutom noteras att frågan om delning av makars egenpension enligt socialförsäkringssystemet för närvarande övervägs av pensionsberedningen. Ett beaktande av synpunkten inom ramen för ÄktB 10:2 är sålunda ganska naturlig.

Även Fredrika-Bremer-förbundet är kritiskt mot förslaget och har anfört bland annat: "Att, som nu föreslås, införa en undantagsregel kan vid första påseende förefalla vara en rimlig minimiåtgärd. Men den har försetts med en restriktivitet för tillämpningen som är stötande. Specialmotiveringarna bör åtminstone skrivas om i en anda som överensstämmer med vad förslaget till lagtext vid normal läsart ger intryck av."

Genom sina motiv har departementschefen kraftigt inskränkt möjligheterna att tillämpa den nya regeln. Den restriktiva tillämpning av den nya regeln som införts bör snarast ändras så att möjlighet öppnas att skapa rättvisa i det enskilda fallet.

De gifta par som sinsemellan vill och kan ordna sina inbördes pensions- och ekonomiska förhållanden på ett sätt som motsvarar deras livssituation bör kunna få göra det. Varken politiker eller domare vet generellt bättre än de enskilda familjerna vad som bäst passar respektive familj.

Därför bör det vara möjligt att i förväg fritt kunna träffa avtal om de privata pensionsförsäkringarnas fördelning inom familjen. I konsekvens med detta har moderata samlingspartiet redan tidigare föreslagit att makarna skall kunna dra av försäkringspremier för varandra. Så länge man och hustru inte själva kan göra upp om sina ekonomiska förhållanden, som att avtala om pensionens fördelning, är de omyndigförklarade.

De fall där avtal inte finns eller man inte kan enas måste givetvis liksom tidigare avgöras i domstol. Bodelningen bör då kunna jämkas med hänsyn till eventuell pensionsförsäkring. Detta skall dock kunna ske utan inskränkning i tillämpningsmöjligheten. I vissa fall skulle även kunna finnas skäl att väga in makarnas kollektiva pensionsrättigheter (via kollektivavtal och ATP), men då ej till deras fulla värde, mot bakgrund av urholkningen av ATP-systemet, vilket belyses längre fram i motionen.

Mot. 1989/90
L403

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund rekommenderar att möjligheten att träffa sådana föravtal öppnas:

Är makarna överens och vill omfördela rätten till en pensionsförsäkring bör de också ha rätt att göra det på ett enkelt sätt i form av ett föravtal.

Riksförbundet anser således att – vid sidan om jämningsregeln – en rätt att ingå föravtal bör tillåtas. Denna rätt bör även utsträckas till att omfatta redan tecknade pensionsförsäkringar. (Motionärens understrykning).

Att makarna kan omfördela rätten till en pensionsförsäkring genom bodelning under äktenskapet är visserligen korrekt men detta rekommenderar inte försäkringsbolagen eftersom skatteeffekterna för ej slutbetalda försäkringar för närvarande inte är helt klarlagda.

En smidigare lösning vore om makarna i ett äktenskapsförord kunde förordna om försäkringen på lämpligt sätt. Riksförbundet föreslår således att lagstiftningen ändras så att makar genom äktenskapsförord kan bestämma att en privat pensionsförsäkring skall ingå i kommande bodelning.

Rätten enligt 10 kap 3 § 3 st ÄktB att kräva att pension på grund av en försäkring som någon av makarna äger helt eller delvis skall ingå i bodelning bör vara en rättighet som är förbehållen maken personligen. Vid bodelning i anledning av dödsfall bör inte den avlidnes arvingar kunna åberopa nämnda paragraf. Detta bör framgå av lagtexten.

Försäkringar som tagits före äktenskapsbalkens ikraftträdande borde också kunna bli föremål för avtal mellan makarna. Argumentet att makarna måste ha kunskaper om lagens innehåll stöder inte en negativ hållning till fri avtalsrätt. Detta gäller för all lagstiftning. Om det vore att anses som ett problem kunde presumptionen giftorätt gälla för behandling av privat pensionsförsäkring. Då kunde de makar som önskar att försäkringen skall vara enskild egendom avtala om detta, precis som det nu görs i andra fall när det gäller makarnas ekonomiska mellanhavanden.

Det vacklande ATP-systemet visar allt tydligare att de utfärdade pensionslöftena inte kommer att uppfyllas. År 2035 har 74 procent av befolkningen passerat ATP-taket, vid två procents tillväxt. Tillväxten har starkt avtagit under socialdemokraternas regeringsinnehav och det är avsevärt enklare att finna framtidspessimister än framtidsoptimister såväl bland forskare som bland människor i gemen. Om tillväxten i stort sett uteblir och som nu fortsätter kring 0 – 1 procent skulle ATP-avgiften år 2035 uppgå till 30 – 40 procent av lönen. Mycket talar för att ATP då utvecklas till en folkpension som måste kompletteras med lämpligen försäkringar grundade på sparade premier, det vill säga linje tre i pensionsomröstningen 1957.

Det är inför dessa stora förändringar på pensionsområdet som sannolikt ligger framför oss nödvändigt att ha en fri avtalsrätt på pensionsområdet såväl för enskilda som för kollektiv.

Det är därför väsentligt att möjliggöra olika lösningar inom fri avtalsrätt och att även överväga detta på hela pensionsområdet, det vill säga att öppna möjligheten att i förväg kunna avtala även om fördelning av ATP-poäng mellan makarna. Poängen fastställes då varje år på samma sätt som nu. Detta system tillämpas med god erfarenhet i Canada. Om kollektiva försäkringsgivare skulle önska ge sina försäkringstagare möjlighet till liknande föravtal skulle denna fria avtalsmöjlighet inte förvägras dem.

En fri avtalsrätt är en väsentlig del för att klara de framtida pensionsfrågorna.

Mot. 1989/90
L403

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen hos regeringen snarast begär förslag till komplettering av gällande lagtext så att makar ges möjlighet att i förväg avtala om fördelning av privata pensionsförsäkringar inför eventuell framtida bodelning,
2. att riksdagen, i enlighet med vad i motionen anförts, uttalar att 10 kap. 3 § tredje stycket äktenskapsbalken inte skall ges en restriktiv tolkning,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts angående bedömningen av samtliga pensioners fördelning vid bodelning.

Stockholm den 16 januari 1990

Charlotte Cederschiöld (m)

Margit Gennser (m)

Inger Koch (m)